

Op weg naar signalisatie: pictogrammen bij kleuters

Basisvorming preventieadviseur
VVKBaO en KaHo Sint-lieven
2004 - 2005

Annemieke Jacobs
Vrije zelfstandige kleuterschool

't Kranske
Dorp 112
2820 Bonheiden

Inleiding

Ik geef les in één van de weinige vrije zelfstandige kleuterscholen van ons land. Onze school telt zes klassen (+/- 140 kleuters) en 13 personeelsleden: een administratieve hulp, een kinderverzorgster, een poetsvrouw, iemand die de opvang voor en na schooltijd verzorgt en 8 leerkrachten (directie inbegrepen).

Mijn keuze voor "op weg naar signalisatie en pictogrammen in de kleuterschool" was een voor de hand liggende keuze.

Kleuters kunnen niet lezen maar herkennen wel bepaalde kentekens bijvoorbeeld op hun kapstok of hun kastje. Voor de eerste kleuterklas gebruiken we hiervoor foto's die door de kleuters herkenbaar zijn uit hun eigen leefwereld. In de tweede kleuterklas halen we de kentekens uit prentenboeken of kleurboeken. De derde kleuterklas gebruikt silhouetten in wit-zwart van tekeningen en vormen. Zo creëren we een groeilijn binnen de school en is er ook een voorbereiding op het herkennen van letters en cijfers.

Het is ook belangrijk dat de kleuters andere signalisatie en pictogrammen leren herkennen en er ook naar handelen aangezien deze dagdagelijks worden gebruikt. Denken we alleen nog maar aan de verkeersborden. Daarom is het misschien wel goed om dicht bij hun eigen leefwereld te beginnen, voornamelijk op school en ook thuis, om zo de basis van pictogrammen (kleuren en vormen) aan te leren. Later zullen de kleuters deze en andere pictogrammen nog regelmatig tegenkomen in een warenhuis, op uitstap naar een museum of in een pretpark en dan ook herkennen en interpreteren.

Het vinden van de wettelijke bepalingen in verband met "veiligheids- en gezondheidssignalisering op het werk" zijn al duidelijk bepaald maar een echte wettelijke bepaling voor signalisatie binnen een school is minder evident.

Ik zal daarom in een eerste deel van mijn werk aandacht besteden aan de signalisatietekens die voor onze school, een kleuterschool, van belang zijn. In een tweede deel zal ik mijn project "Pas op! Moetjes en magjes" bespreken. Dit project rond signalisatie heb ik al uitgetest tijdens mijn lessen eind januari. Ook mijn ervaringen en bevindingen rond dit project komen aan bod.

1 Belgische reglementering in verband met veiligheids- en gezondheidssignalisatie

Signalisatie van risico's en andere veiligheidssignalisaties kan men onderscheiden tussen:

- reglementair verplichte signalisatie
- de normen en de aanbevelingen die geen reglementaire basis hebben
- de andere en risico en veiligheidssignalisatie waarvoor geen reglement of norm bestaat

Er zijn heel wat risico's en veiligheidsaanbevelingen waarvoor geen symbool is voorzien daarom wordt er gebruik gemaakt van korte tekstplaten maar die zijn voor onze kleuters niet van toepassing. Het Koninklijk besluit van 17 juni 1997 (BS 19 september 1997) betreffende veiligheids- en gezondheidssignalisatie op het werk is dus heel belangrijk. Dit KB zet de Europese richtlijn 92/58/EEG "betreffende het minimum der voorschriften voor veiligheids- en gezondheidssignalisatie" om in de Belgische wetgeving en wordt opgenomen in de codex, titel III, Hoofdstuk 1, afdeling 1 (zie bijlage XXX). De verschillende vormen van signaleren (borden, kleuren, ...) werden vroeger toegelicht in het ARAB-artikel 54 quinquies. Het KB neemt artikel 54 quinquies volledig over en vult het verder aan.

De nieuwe verplichtingen worden hieronder weergegeven.

- Enkele algemene richtlijnen voor de keuze van het type signalisatie (bord, lichtsignaal, ...)
- Enkele algemene richtlijnen voor het aanbrengen van signalisatie (permanent, occasioneel)
- Uitbreiding van het aantal te gebruiken verbodsborden, waarschuwingsborden, borden in verband met brandbestrijdingsmateriaal
- Voorschriften betreffende lichtsignalen, akoestische signalen, hand en armseinen (deze zijn minder van toepassing voor onze kleuterschool)

In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van alle plaatsen en artikelen waarvan een veiligheidssignalisatie verplicht is.

Inhoud van het artikel	Artikel
Recepiënten en leidingenvoor gevaarlijke stoffen en preparaten(*)	CODEX,titel III, Hst I, afd I, art 10
Plaatsen,lokalen voor opslag van gevaarlijke stoffen en preparaten(*)	CODEX,titel III, Hst I, afd I, art.11
Gevarenzones	ARAB, art. 41 ter
Tracé van de wegen	ARAB, art. 44 quater
Doorgang voor voetgangers	ARAB,art. 44 septies
Uitgang en nooduitgang(**)	ARAB, art. 52.5.11
Brandbestrijdingsmateriaal(**)	ARAB, art. 52.9.2
Waarschuwings- en alarmposten	ARAB, art. 52.10.2
Niet-drinkbaar water	ARAB, art. 86
Elektrische spanning	ARAB, art. 222
Leidingen voor hoogspannings-gemiddelde spanning	ARAB, art. 254
Opslag calciumcarbide	ARAB, art. 286, 289
Lokalen voor verstuiving van ontvlambare producten	ARAB, art. 348
Toegang tot bouwplaatsen	ARAB, art. 434.8.1
Opslag van ontvlambare producten	Codex Titel III, Hoofdstuk IV, afd. IX
Rookverbod schouwspelzalen	ARAB, art. 654
Brandbestrijdingsmiddelen schouwspelzalen	ARAB, art. 655
Opslag vloeibaar gemaakt propaan	KB 21.10.68 art. 20.1
Waarschuwingssignalen arbeidsmiddelen	CODEX, titelVI, Hst I, bijlage 3.11
Gevarenzones voor carcinogene producten	CODEX, titelIV, Hst II, afd. I, art. 6.10, art. 7.3
Gebruik biologische agentia	CODEX, titel V, Hst III, art. 17.7

(*) van toepassing vanaf 1. 10. 1998

(**) de signalisatie is verplicht (zoals voorzien was in ARAB art. 54 quinquies, maar moet pas vanaf 1. 10. 98 voldoen aan de nieuwe of aangepaste borden(zie KB 17. 6. 1997)

Deze tabel is gebaseerd op Tabel 1. Verplicht gebruik van veiligheids- en gezondheidssignalisatie Arbeidsveiligheid nieuwsbrief, 7. 11. 1997, 20/5.

Deze tabel kan niet gebruikt worden als bron van reglementaire verwijzing maar werd enkel opgenomen om duidelijk te maken dat de reglementering op vele plaatsen het aanbrengen van pictogrammen verplicht stelt. Let wel dat ook in de regionale milieuregelgeving zoals in VLAREM heel wat bepalingen over signalisatie voorkomen.

Belangrijke algemene principes inzake veiligheidssignalisatie

De kleur is voor de kleuters een van de eerste opvallende kenmerken. In tabel 2 geeft het KB van 17 juni 1997, bijlage I, een overzicht van de verschillende kleuren

KLEUR	BETEKENIS OF DOEL	AANWIJZINGEN EN TOELICHTINGEN
Rood	Verbodssignaal Gevaaralarm Brandbestrijdingsmaterieel en brandweeruitrusting	Gevaarlijke houding Stop, Stilstand, Noodschakelaars Evacuatie Identificatie en lokalisatie
Geel of oranje- geel	waarschuwingssignaal	Pas op, wees voorzichtig Verificatie
Blauw	Gebodssignaal	Handelswijze of specifieke actie - verplichting tot het dragen van de persoonlijke beschermingsuitrusting
Groen	Reddingssignaal, eerste hulpsignaal	Deuren, uitgangen, wegen, materiaalposten, lokalen
	Veilige situatie	Terugkeer naar de normale situatie

Meestal worden de veiligheidskleuren gecombineerd met symbolen of teksten in contrastkleuren. In tabel 3 wordt de veiligheidskeur en de contrastkleur van de symbolen gegeven. Deze kan je ook terug vinden in het KB van 17 juni 1997, bijlage I, II

veiligheidskleur	contrastkleur	Kleur van het symbool
rood	wit	Zwart
geel	zwart	Zwart
groen	wit	Wit
blauw	wit	Wit

Geometrische vormen zijn ook belangrijk in de veiligheidssignalisatie. De enige uitzondering hierop is de zwart-geel gearceerde strook. Deze wordt gebruikt om bepaalde plaatsen aan te duiden waar er gevaar bestaat om zich te stoten, treden, gaten in de vloer enz.. Een ronde wordt gebruikt om een gebods- en verbodsteken aan te duiden. Een driehoek wordt als waarschuwingsteken gebruikt. Een vierkant of rechthoek is een reddings-, aanwijzings- en aanvullend teken.

Vormen en kleuren worden gecombineerd. Zulke combinaties en de betekenis ervan wordt weergegeven in de volgende tabel. Deze kan je ook terugvinden in het KB van 17 juni 1997, bijlage I, II.

Vormen Kleuren	Rond	Driehoekig	Vierkant
rood	verbod		Materiaal voor bestrijding
geel		Opgepast, mogelijk gevaar	
Groen			Geen gevaar Reddingstoestellen
blauw	gebod		Voorzichtig of aanwijzing

Er zijn dus verschillende kleuren en vormen die belangrijk zijn. In bijlage II van het KB van 17 juni 1997 worden vier soorten borden opgenomen.

Het verbodsbord (rood, zwart, wit) is rond, heeft een zwart pictogram op een witte achtergrond en de rand is rood. Er loopt ook een balk van links naar rechts over het pictogram in een hoek van 45° ten opzichte van de horizontale lijn. De rode kleur van de rand moet tenminste 35% van de oppervlakte van het bord beslaan. Bijvoorbeeld:

Het waarschuwingsbord is driehoekig en in geel, zwart. Bijvoorbeeld:

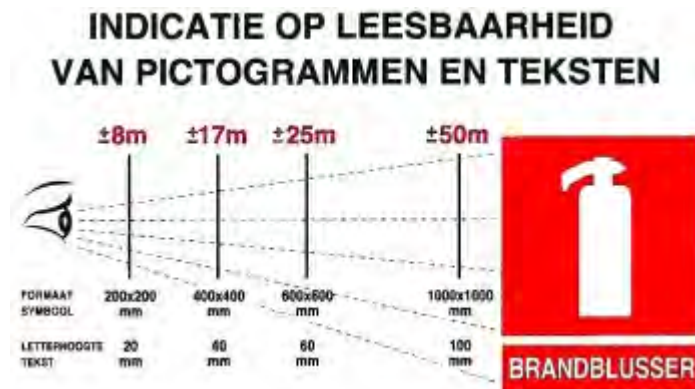
De gebodsborden zijn rond en worden in blauw-wit weergegeven. Bijvoorbeeld:

De reddingsborden zijn vierkant of rechthoekig en worden in groen-wit weergegeven. Bijvoorbeeld:

De brandbestrijdingsmaterialen zijn ook vierkant maar rood van kleur. Bijvoorbeeld:

Opmerking

De vormen en kleuren van de veiligheidstekens zijn wel opgenomen in de CODEX maar over de "grootte" van de tekens en de borden is er niets vastgelegd. Wel moeten de borden dusdanig een afmeting, kleur en lichteigenschappen bezitten dat ze goed zichtbaar en gemakkelijk te begrijpen zijn. Dit is vooral voor onze kleuter noodzakelijk.

Ook moet er rekening gehouden worden dat de borden bij donker weer zichtbaar zijn. Zonodig noodverlichting op de vluchtwegen en de nooduitgangen plaatsen. Reflecterende materialen of fluorescerende kleuren kunnen ook uitkomst bieden.

Zoals voordien reeds aangehaald, zijn er nog ander vormen van signalisatie die soms van belang kunnen zijn; bijv de geel-zwarte gearceerde strook. Deze kan gebruikt worden daar waar er gevaar bestaat om zich te stoten , om te struikelen of te vallen, voor gaten in de vloer.

In de CODEX zijn alle signalisaties in verband met het opslaan van gas en de kleuren van pijpleidingen opgenomen maar deze zijn niet van toepassing in onze school.

In Art. 2 van het KB van 17 juni 1997 spreekt over verschillende vormen van signalisatie zoals 11. het lichtsignaal en 14 het hand- of armsignaal. Deze zijn wel belangrijk maar hebben geen nut bij het begrijpen van pictogrammen door de kleuters.

In bijlage 1 vindt u de volledige wet in verband met de veiligheids- en gezondheidssignalering op het werk.

2 Enkele lessen om kleuters bewuster te maken van de verschillende soorten signalisatie

Thema voor de week: "Pas op,moetjes en magjes

De belangrijkste doelstellingen zijn bij elke les aanwezig. Toch zullen er nog meer doelstellingen van belang zijn maar per les kan je er maar enkele waar maken. Deze doelstellingen komen uit het ontwikkelingsplan van het katholiek onderwijs.

De belangrijkste lessen geven een beeld van hoe kleuters op een fijne manier wegwijs worden gemaakt in veiligheids- en gezondheidssignalisatie.

Les 1 Rondleiding met zoektocht binnen de school

Les 2 Waarneming van pictogrammen aan de hand van pre schoolborden met wiskundige initiatie

Les 3 Ontwerpen van nieuwe borden

Les 4 Verhaal Argus

Les 5 Aandacht- en opmerkzaamheidsoefening

Les 6 Memory

Les 7 Muzikale opvoeding

Les 8 Rondleiding en bijplaatsen van verschillende pictogrammen

Les 9 Bewegingsopvoeding

Mogelijke neven activiteiten

Les 1 : Rondleiding en zoektocht in de school.

Doelstellingen

Positieve ingesteldheid

1 zich emotioneel goed voelen

- Materialen uit de klas exploreren / minder bekende klassen exploreren

Zintuiglijke ontwikkeling

53 actief exploreren met de zintuigen

- De directe omgeving rondom zich exploreren / de ruimere omgeving rondom zich exploreren
- de essentie van vertrouwde voorwerpen (brandblusser en pictogrammen) verkennen / de
- eigenschappen van de pictogrammen vergelijken / zoeken naar kleine verschillen / gelijkenissen en ontbrekende eigenschappen.

54 nauwkeurig waarnemen

- Globale gelijkenissen opmerken in wat wordt waargenomen en concrete, duidelijke contrasten of verschillen herkennen
- Met ondersteuning van de leidster vaststellen dat er in de vertrouwde omgeving iets veranderd is / zelfstandig veranderingen opmerken en verwoorden.
- Schematische voorstellingen herkennen en verschillen opmerken

55 intens kijken

- Ervaringen opdoen met kijken / visuele contrasten herkennen (kleur, vorm, patroon,...) / kleine verschillen opmerken.

Materiaal

Pictogrammen van de klas zoals pictogrammen van de kleuters zelf of van de poppenhoek de puzzelkast, de boekenhoek, de constructiehoek, enz..

Pictogrammen die reeds in de school aanwezig zijn zoals die van de uitgangen, het brandblusapparaat, de verzorgingskast enz..

Eigenlijke les

De leidster deelt de verschillende pictogrammen uit en gaat samen met de kleuters eerst op zoek naar die pictogrammen die in de klas al aanwezig zijn. De kleuters ontdekken dat er bepaalde pictogrammen niet in onze klas aanwezig zijn daarom gaan op rondleiding door de school. Kleuters ontdekken nog meer pictogrammen tijdens de rondleiding. De kleuters proberen de betekenis van de pictogrammen te verklaren. De kleuters trachten ook te verwoorden waar en wanneer ze een soortgelijk pictogram nog eens zijn tegen gekomen.

Terug in de klas worden de voornaamste pictogrammen nog eens met elkaar vergeleken qua kleur, vorm, grootte en betekenis. Kleuters bespreken samen met de juf het voordeel van uniforme symbolen. De kleuters doen voorstellen om nog meer pictogrammen op te hangen in de school. Later zullen er dan nog verschillende uniforme pictogrammen bijgeplaatst worden en krijgen de kleuters de kans om nieuwe pictogrammen te maken die de veiligheid bevorderen.

Evaluatie

Kleuters zijn zeer aandachtig en vergelijken sommige pictogrammen met verkeerstekens. De groene pictogrammen waren het moeilijkst waarschijnlijk omdat deze zo hoog boven de deuren geplaatst zijn. De verbodstekens en de waarschuwingsborden hadden het meeste succes. Voor deze borden wilden de kleuters er nog veel bijmaken, niet dat ze altijd een noodzaak hebben.

Les 2 Waarneming van pictogrammen aan de hand van pre-schoolborden met wiskundige initiatie

Doelstellingen

Zintuiglijke ontwikkeling

54 nauwkeurig waarnemen

- globale gelijkenissen opmerken in wat wordt waargenomen en concrete, duidelijke contrasten of verschillen ontdekken / minder opvallende verschillen waarnemen en waarnemen dat iets precies hetzelfde is.

55 intens kijken

- ervaringen opdoen met kijken / visuele contrasten herkennen (kleur, vorm, patroon, ...) / kleine verschillen opmerken.

Denkontwikkeling

60 kennis en ervaringen selecteren en onderzoeken

- manipulerend kennis en ervaringen opdoen / communiceren over kennis en ervaringen / onderzoekend ervaringen opdoen en verklaringen zoeken
- ervaren dat de dingen die gebeuren een oorzaak en een gevolg hebben

61 kennis en ervaringen structureren

- met hulp pictogrammen sorteren op basis van één opvallend kenmerk(bijv. kleur)of twee eenvoudige kenmerken combineren(kleur en vorm)
- zelf ontdekken welke pictogrammen er bij elkaar passen, en hoe er gesorteerd kan worden

66inzichten verwerven over ruimte

- vorm en uitzicht van de dingen ervaren / geometrische vormen verkennen

68inzichten verwerven over getallen

- experimenteren met hoeveelheden /hoeveelheden op zicht vergelijken en met woorden benoemen (veel, weinig,...) hoeveelheden ordenen door gebruik te maken van de één-één-verbinding (evenveel, meer, minder,...) / vaststellen hoeveel meer of hoeveel minder er zijn

69inzichten verwerven over meten

- grootte op zicht vergelijken
- dingen vergelijken zonder een maateenheid te gebruiken / meetresultaten noteren door turven

Materiaal

Zelfgemaakte pictogrammen
Pre-schoorborden van uitgeverij De Eenhoorn
Schrijfmateriaal om te kunnen turven

Eigenlijke les

Eerst bespreken we samen de verschillende borden. Ook de betekenis komt aan bod. De kleuters zoeken op hun manier de gemakkelijkste verwoording. Hierbij komen de volgende woorden aan bod van: Pas op, ik mag niet, verboden, dit moet ik doen, ik moet dit of dat doen.

Kleuters sorteren de verschillende borden eerst naar het meest opvallende kenmerk. Daarna worden de borden op een rij gelegd. De kleuters ontdekken welke rij het langst of het kortst is. Vervolgens kunnen de kleuters verwoorden van welke pictogrammen er het meest zijn. Nadien kunnen de kleuters de pictogrammen opstapelen. Daarbij ontdekken ze dat een rij van pictogrammen heel lang is, maar een stapel eigenlijk niet zo hoog is.

Aan de hand van pictogrammen krijgen de kleuters ook een aanbod waarvoor we pictogrammen kunnen gebruiken zoals "hier is een stopcontact dus let op", of "het is verboden om elkaar te duwen op de speelplaats".

Om te eindigen kiezen de kleuters een eigen pictogram en gaan we samen turven. Zo maken we een lijst van de meest gekozen pictogrammen en in welke categorie ze thuis horen. Bijvoorbeeld: "Pas op", "Ik mag niet" of "Het is verboden", "Ik moet", "Ik mag" of "Ik kan".

Evaluatie

Het zoeken naar een meest correcte verwoording ging vrij vlot. De pictogrammen zijn zo getekend dat de kleuters direct begrijpen wat de bedoeling is. De situaties zijn op een school afgestemd. Enkele duidelijke voorbeelden hiervan zijn "let op er is een stopcontact", "let op mijn vingers kunnen tussen de deur" of "ik moet mijn hand voor mijn mond houden".

Ze zijn ook volgens de verschillende vormen en kleuren van de wettelijke pictogrammen. Aan de hand van deze pictogrammen hadden de kleuters nog meer suggesties voor het aanbrengen van pictogrammen. Omdat nog maar pas een kleuter met zijn vingers tussen de deur had gezeten, had dit pictogram het meeste succes en zijn we dadelijk begonnen om deze pictogram te maken.

Les 3 Ontwerpen van nieuwe borden

Doelstellingen

Muzische ontwikkeling

37 eigen ervaringen creatief uitdrukken in muzische expressievormen (creëren)

- er van genieten op een gevarieerde wijze te kunnen uitdrukken en verwerken
- ontdekken dat materialen kunnen helpen om zich te uiten
- gericht materialen kiezen die geschikt zijn om ervaringen gepast tot uitdrukking te brengen

38 nadenken en spreken over eigen muzische uitingen en die van anderen

- ten volle genieten van eigen kunstzinnige uitingen /genieten van kunstzinnige uitingen van anderen
- aanvoelen dat een vertrouwde je ervaringen kan begrijpen via je expressieve uitingen / ingaan op de vragen van anderen om eigen expressies te verduidelijken

41 muzisch omgaan met materialen en beelden

- experimenteren met allerlei materialen (verf, papier, lijm, stiften brooddeeg enz.
- de mogelijkheden ontdekken van materialen en beelden door werkstukken te maken
- al spelend verschillende beeldaspecten ontdekken
- de uitdrukkingsmogelijkheden van materialen kennen en gericht hanteren

Taalontwikkeling

75 boodschappen omzetten in pictogrammen

- kennismaken met eenvoudige pictogrammen
- uit een reeks pictogrammen die uitkiezen die in een situatie van toepassing is
- in een situatie zelf een pictogram bedenken, creatief vorm geven en gebruiken.

Ontwikkeling van de zelfsturing

82 een taak begrijpen, aanvatten /volhouden en afwerken.

- exploreren en experimenteren
- een eenvoudige opdracht begrijpen en uitvoeren met ondersteuning van voordoen, meedoen, aanwijzingen of pictogrammen
- met wat hulp en aanmoediging een inspanning volhouden

- tot afwerking komen van een zelfgekozen opdracht of activiteit

84 kritisch reflecteren

- tijdens een activiteit vertellen wat je doet
- na afloop van een activiteit verwoorden waarom iets prettig of minder prettig was of waarom er iets fout liep

Materiaal

Enkelen soorten papier

Kleurpotloden, stiften, verf, water, borstels, scharen, lijm, kleefband, Verschillende vormen die de kleuters kunnen omschrijven bijvoorbeeld kaasdoosjes, bierviltjes, borden uit de poppenkamer en verschillend materiaal dat in de klas aanwezig is.

Eigenlijke les

De opdracht voor de kleuters is een nieuw pictogram te ontwerpen. Uit verschillende mogelijkheden kunnen de kleuters kiezen. De verschillende vormen worden eerst gezocht binnen de klas. Indien de kleuters zelf hun vorm willen tekenen is dat natuurlijk ook mogelijk. Daarna bespreken we op welke manier de kleuters hun pictogram willen maken. Als leidster geef je enkele suggesties en verwoord je de voorstellen die door de kleuters worden gedaan. Om de pictogrammen later een plaats te kunnen geven op school of thuis is het beter dat de kleuter vrij vlak gaan werken. De mogelijkheden worden nagegaan: alleen maar tekenen en kleuren of verven of de rand dikker maken met propjes papier is ook een mogelijkheid. Ook de bevestigingsmogelijkheden worden nagegaan. Kleuters kiezen voor een gaatje met een touw aan de bovenkant of voor dubbelzijdige kleefband. Samen met de kleuters worden de verschillende pictogrammen nog eens overlopen en verwoorden de kleuters welk pictogram zij zelf willen ontwerpen. Hierbij kunnen zij beroep doen op de pre-school borden of tekeningen van reeds bestaande pictogrammen die in de klas op verschillende plaatsen omhoog hangen. Het gebruik van kleurboeken en boeken uit de klasbibliotheek kunnen kleuters aanzetten tot nieuwe creaties

Evaluatie

Dit leek zeer eenvoudig maar de meeste kleuters kiezen een bord dat vrij eenvoudig te maken is. Bijvoorbeeld "Pas op voor scharen", waar de kleuters gewoon een schaar omschrijven met een potlood en nadien op verschillende manieren afwerken. Blijkbaar was het "vrij ontwerpen" nog te moeilijk omdat de kleuters moeilijk een situatie op een eenvoudige manier kunnen weergeven. Slechts één kleuter had een mooi resultaat dat "nieuw" en vrij duidelijk was. Het was een rond bord met rode rand waarop een persoon lag te slapen. Zijn uitleg was dat papa steeds voor de TV lag te slapen en dat vond hij niet zo leuk.

Les 4 Verhaal Argus

Doelstellingen

Taalontwikkeling

70 auditieve boodschappen interpreteren en er gepast op reageren

- eenvoudige verhalen (niet te lang, weinig personages, over dagelijkse situaties,...) begrijpen als die visueel ondersteund worden.
- genieten van het vertellen van nieuwe onbekende verhalen
- genieten van de verschillende vormen waarin verhalen gebracht worden (bijv. prentenboek, voorleesboek,...)

72 ervaringen uitwisselen

- in volzinnen antwoord geven op gerichte vragen naar betekenis, inhoud, bedoeling

Materiaal

Prentenboek: Argus door Detty Verreydt met tekeningen van Tine Vercrecruysse
Uitgeverij De Eenhoorn

Er is ook een volledig pedagogisch dossier bij en dit kan je uitlenen bij de Christelijke Mutualiteit.

Kort Inhoud

Argus is een vlieg die bij tante en oom woont. Op een dag komen de vijf neefjes en nichtjes logeren en er zijn verschillende gevaarlijke situaties zoals een te lang overhangend tafelkleed waar de jongste zich kan aan omhoog trekken, een lang verlengsnoer dat over de grond slingert en verbonden is met een strijkijzer dat nog aan staat. De oudsten willen op een gegeven ogenblik vuurtje stoken en dit heeft voor gevolg dat er brandwonden zijn die in het ziekenhuis moeten verzorgd worden. Bij alle mogelijke gevaarlijke situaties is Argus in de buurt en geeft een BZZZZ geluid om iedereen te waarschuwen.

Lesverloop

Leidster leest het verhaal voor. Nadien kan aan de hand van vragen het verhaal weer opgebouwd worden. De leidster stelt vragen naar alle mogelijke gevaarlijke situaties. De kleuters proberen ook de gevaarlijke situaties die thuis voorkomen te herkennen en te verwoorden.

Er is ook in het pedagogische dossier een grote prent aanwezig waar de situaties die de kleuters vertellen op kunnen aangebracht worden.

Evaluatie

De kleuters herkennen de gevaarlijke situaties dadelijk. Het gezoem van Argus bleef de ganse dag van toepassing. Blijkbaar had dit verhaal veel succes want zelfs op het einde van de week waren er nog kleuters die als ze iets gevaarlijks zagen nog steeds bleven zoemen.

Les 5 :Aandacht en opmerkzaamheidsoefening

Doelstellingen

Morele ontwikkeling

24 regels en afspraken naleven en waarderen

- kennismaken met regels en afspraken
- ervaren en begrijpen dat samen spelen en samenwerken
- inhoudt dat er bepaalde regels en afspraken zijn die
- iedereen moet naleven

zintuiglijke ontwikkeling

54 nauwkeurig waarnemen

- met ondersteuning van de leidster vaststellen dat er iets veranderd is
- zelfstandig veranderingen opmerken en verwoorden
- verschillen opmerken in tweedimensionale situaties

55 intens kijken

- kleine verschillen opmerken

Materiaal

Grote prent die bij het pedagogische dossier zit van het boek Argus.

Enkele kleine prenten met gevaarlijke situaties en pictogrammen die de aandacht vestigen op een gevaarlijke situatie.

Eigenlijke les

De kleuters zodanig opstellen dat ze de grote prent in dezelfde richting bekijken. Met de verschillende prenten maakt de leidster samen met de kleuters een ideale veilige situatie op de grote prent. De leidster laat door een slaapliedje de kleuters hun ogen sluiten. De leidster zorgt ervoor dat er op de prent veranderingen worden aangebracht. Dit kan door prenten weg te nemen, te verplaatsen, andere prenten of pictogrammen bij te plaatsen. De kleuters bekijken eerst de prent en proberen zonder te roepen iedereen de kans te geven om te ontdekken wat er gebeurd is. De kleuters verwoorden en geven uitleg. Na iedere verandering en verwoording wordt de prent terug in zijn oorspronkelijke staat gebracht. Dit om niet te veel verwarring te brengen bij kleuters die moeilijk iets ontdekken. Nadien kunnen de kleuters zelf, om beurt, de situaties op de prent veranderen. Indien de kleuters een gevaarlijke situatie creëren is de vlieg Argus een leuke manier om dit aan te duiden.(in het pedagogische dossier

zijn er verschillende prentjes van Argus aanwezig) Nadien wordt er samen met de kleuters gezocht naar pictogrammen die de gevaarlijke situaties kunnen aanduiden

Evaluatie

Het samenstellen van een situatie verliep zeer vlot. Het naleven van de regels en afspraken was moeilijker. De vlugge kleuters wilden al dadelijk verwoorden. Het aanbrengen van pictogrammen om een veilige situatie te creëren gaf geen problemen maar toch vonden de kleuters het moeilijk te begrijpen dat er in een huiselijke situatie zoveel dingen fout kunnen gaan. Ze vonden het maar raar dat je een pictogram moest plaatsen bij een verlengsnoer dat op de grond lag. Ze begrepen wel dat je dan kan struikelen maar of mama of papa dat in de realiteit zouden doen is zeer onwaarschijnlijk.

Eigenlijke les

De kleuters kennen de principes van het spel. De leidster herhaalt nog eens de belangrijkste spelregels. Je mag steeds maar twee kaartjes omdraaien. Nadien, indien niet hetzelfde, keer je ze weer om. Daarna mag de volgende kleuter spelen. Indien twee dezelfde prenten gevonden zijn mag die kleuter nog eens spelen.

Evaluatie

Eerst hebben we het spel maar met 16 kaartjes gespeeld. Nadien met 30. De meeste kleuters vonden het eigenlijk wel spannend. Het telkens met vier spelen, leverde soms een probleem op, daarom werd het spel op verschillende dagen aangeboden zodat iedereen eens met andere kleuters kon spelen.

Les7 Muzikale opvoeding

Doelstellingen

Muzische ontwikkeling

- 39 muzisch omgaan met lichaamshoudingen en bewegingen
  - Nuances leggen in de lichaamstaal door gebruik te maken van houdingen, bewegingen, ritme en tijd
- 40 muzisch omgaan met geluiden en muziek
  - het verschil ervaren tussen stilte en geluid
  - een eenvoudige melodie herkennen
  - vertrouwd worden met klankkleur structuur en vorm
  - al zingend en spelend met instrumenten klankeigenschappen (duur, sterke, hoogte, tempo, klankkleur,...) en muzikale aspecten (melodie, ritme, stemvolume,...)verkennen
  - uitdrukkingmogelijkheden van muziek kennen en gebruiken
- 43 muzisch omgaan met spelend uitbeelden
  - gedrag van mensen imiteren
  - eigen ervaringen, belevingen, gevoelens creatief spelend uitbeelden

Materiaal

CD-speler, enkele zelf gemaakte instrumenten
Boekje "piep kadul" 2003 Golden River Music en tevens ook de CD
Schaar, kaars, pictogrammen van pre-school

Eigenlijke les

Kleuters beluisteren het lied op CD. Ze vertellen waarover het lied gaat. Ze verzamelen de verschillende materialen in de klas. In de doos van de pictogrammen vinden de kleuters het waarschuwbord van een schaar en een van verboden elkaar te duwen. (zie pre-schoolborden)
Kleuters doen het geluid van een ziekenwagen na. Bij het terug beluisteren, zingen de kleuters het refrein mee. De kleuters zoeken muziekinstrumenten om op ritme van het refrein muziek te maken. Na enkele malen het lied te horen kunnen de kleuters het nodige materiaal verzamelen om het lied uit te beelden.

Kleuters worden verdeeld en ieder krijgt een eigen partituur om uit te beelden, muziek te maken en te zingen.

Na enige tijd kennen de kleuters het lied

Evaluatie

Het geluid van de ziekenwagen had direct bijval, misschien omdat er in Bonheiden een ziekenhuis is en de kleuters dit geluid regelmatig horen. De kleuters probeerden ook de andere geluiden die de ziekenwagen, politie of brandweer gebruiken na te bootsen. Het gebruik van het waarschuwingsbord voor schaar werd goed gebruikt. Het verbodsteken voor "niet duwen" had minder succes. De kleuters staken het juiste pictogram wel op maar probeerden toch elkaar even een duwtje te geven wat voor hilarische situaties zorgde. Partituur van het lied bevindt zich in de bijlagen.

Les 8 Rondleiding en bijplaatsen van nieuwe pictogrammen

Doelstellingen

Positieve ingesteldheid

1 zich emotioneel goed voelen

- Materialen uit de klas exploreren / minder bekende klassen exploreren

Zintuiglijke ontwikkeling

53 actief exploreren met de zintuigen

- De directe omgeving rondom zich exploreren / de ruimere omgeving rondom zich exploreren
- de essentie van vertrouwde voorwerpen (brandblusser en pictogrammen) verkennen / de
- eigenschappen van de pictogrammen vergelijken / zoeken naar kleine verschillen, gelijkenissen en ontbrekende eigenschappen.

54 nauwkeurig waarnemen

- globale gelijkenissen opmerken in wat wordt waargenomen en concrete, duidelijke contrasten of verschillen herkennen
- Met ondersteuning van de leidster vaststellen dat er in de vertrouwde omgeving iets veranderd is / zelfstandig veranderingen opmerken en verwoorden.
- Schematische voorstellingen herkennen en verschillen opmerken

55 intens kijken

- ervaringen opdoen met kijken / visuele contrasten herkennen (kleur, vorm, patroon,...) / kleine verschillen opmerken.

Materiaal

Nieuwe borden: Pas op voor je vingers

Hier moeten onze jassen

Niet duwen

Hier handen wassen

Verboden met je hoofd naar beneden van de glijbaan

Hier een EHBO kastje

Verboden in je neus te peuteren

Pas op hier is een stopcontact

Eigenlijke les

De kleuters gaan op zoek naar de meest zichtbare plaats om de pictogrammen op te hangen. Op alle deuren die de kleuters vaak gebruiken werden de borden gekleefd zowel aan de binnenkant als aan de buitenkant." Hier moeten onze jassen" werd in de gang langs beide kanten gehangen. Ook de speeltuigen kregen een verbodsbord, "verboden met je hoofd naar beneden". De wastafel in de klas kreeg haar juiste bord "hier moet je je handen wassen", en de plaats van de zakdoeken kreeg het verbodsteken om in je neus te peuteren

Evaluatie

Reeds de eerst dag waren er reacties van de ouders over het pictogram op de deuren. Sommigen spraken over het niet meer spelen met de deuren, anderen dachten dat er een ongeluk gebeurd was waardoor de kleuters er moesten attent op gemaakt worden dat deuren soms gevaarlijk zijn. Het meeste succes had het verbodsbord om in je neus te peuteren. Iedereen wilt nu een zakdoekje uit de rode doos.

Les 9 Bewegingsopvoeding

Doelstellingen

In samenspraak met de bijzondere leerkracht L.O. is dit de meest belangrijkste doelstelling: aan de hand van pictogrammen voeren de kleuters bewegingsopdrachten uit

Materiaal

Hoepels, kegels, ballen, touw, mat, pittenzakjes, elastiek, bank, fietsbanden, keukenrollen, tape, ballonnen, pictogrammen uit dopido

Eigenlijke les

De kleuters werken gedurende enkele minuten per twee aan een stand; bij fluitsignaal schuiven ze volgens wijzerzin door naar de volgende bewegingsopdracht

Stand 1

Pictogram toont muisje dat door een hoepel kruipt die door een kikker
Wordt vast gehouden (1 hoepel + picto)

Stand 2

Bal in slalom tussen kegelrij rollen (5 kegels, 2 ballen + picto)

Stand 3

Tennisbal in vastgehouden kegel werpen (2 tennisballen, 1 grote verkeerskegel + picto)

Stand 4

Touwtrekken op mat (mat, dik touw + touw)

Stand 5

Pittenzak rugwaarts tussen gespreide benen werpen over een lijn
(2 pittenzakken, lat + picto)

Stand 6

Hoepel van kop tot teen over lichaam schuiven en ook van onder naar
Boven (2 hoepels + picto)

Stand 7

Bal door vastgehouden hoepel werpen (hoepel, 1 bal + picto)

Stand 8

Met behulp van ballen kegels van tafel werpen (5 kleine kegels, 2 ballen + picto)

Stand 9

Over touw springen op ietwat hoogte (1 touw of elastiek, bank en stoel + Picto)

Stand 10

Van hoepel tot hoepel springen met beide voeten samen(5 hoepels of Fietsbanden + picto)

Stand 11

Bal over lijn rollen (2 ballen, tape voor de lijn + picto)

Stand 12

Ballon in de lucht houden aan de hand van keukenrol (2 ballonnen
2keukenrollen + picto)

Evaluatie

Kleuters hebben genoten. Het begrijpen van de verschillende opdrachten was geen probleem. Als er toch al eens onenigheid was over de uitvoering grepen de kleuters zelf naar het pictogram om te kijken wat er niet juist was.

Mogelijke nevenactiviteiten

- prentkijken van veilige en onveilige situaties
- op zoektocht gaan naar pictogrammen in een warenhuis, op een bouwwerf (zie foto),....
- domino met prent en desbetreffende pictogram
- enkele werkbladen bijv zoek hetzelfde, kleur de voorwerpen die te maken hebben met het pictogram, zoek het juiste pictogram,enz. ....(zie werkboek Op weg naar veilig spelen ,die Keure,Brugge of Het pictogrammen-oefenboek, die Keure)
- versjes
- dramatiseren met oorzaak en gevolg en natuurlijk het gebruik van pictogrammen
- logisch rangschikken van de verhaalprenten
- poppenspel
- verhalen
- wiskundige spelletjes (hoeveelheden, begripsvorming,...)
- enz....

Besluit

Signalisatie is onontbeerlijk in het dagdagelijkse leven. Door middel van afgesproken symbolen en kleuren kan je mensen snel iets duidelijk maken. Een goedgekozen symbool heeft meer impact dan een tekstje dat hetzelfde wil zeggen.

Kleuters zijn zeer geïnteresseerd in de verschillende pictogrammen. Vooral omdat ze nog niet kunnen lezen. Dankzij goed gekozen pictogrammen, in dit geval over de veiligheid binnen onze school, leren de kinderen ook de andere pictogrammen te begrijpen. Na zo een geslaagde week is het ook niet onbelangrijk dat kleuters nadien nog oog hebben voor pictogrammen. Dit bleek al toen we op bezoek gingen op een bouwwerf.

Bibliografie

Geraadpleegde boeken:

Reglementering van het welzijn op het werk: Wet en codex over het welzijn op het werk. Algemeen reglement voor de arbeidsbescherming.

Uitgegeven door de Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg in het jaar 2004

Geraadpleegde pagina's: 150-168

Zakboekje voor de preventieadviseur 2005.

Uitgegeven door Kluwer in het jaar 2004

Geraadpleegde pagina's: 333-348

Het CM-veiligheidsboek: Nuttige ideeën om thuis ongevallen te voorkomen en de veiligheid te verhogen.

Uitgegeven door de Christelijke Mutualiteit in samenwerking met de Zuidnederlandse uitgeverij N.V. in het jaar 2002

Gezondheid, je kunt er zelf iets aan doen. Veiligheid.

Uitgegeven door de Vlaamse Dienst Gezondheids promotie in het jaar 1998.

Op weg naar veilig spelen.

Uitgegeven door Die Keure in het jaar 1987

Argus: Pedagogisch dossier en het prentenboek

Uitgegeven door Marleen De Greef in het jaar 2001

Geraadpleegde websites

<http://www.meta.fgov.be/> Op 10 december 2004

<http://www.vub.ac.be/preventie/welcome.html> Op 5 januari 2005

<http://www.kuleuven.ac.be/admin/lp/niv3p/ve-i12.htm> Op 5 januari 2005